

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2023. № 12.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.12.26>

УДК 339.137

*С. О. Тульчинська,
д. е. н, професор, професор кафедри економіки і підприємництва,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1409-3848>

*М. Д. Кирилюк,
магістрант кафедри економіки і підприємництва,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»*

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-7579-6584>

ФАКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

*S. Tulchynska,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of
Economics and Entrepreneurship, National technical university of Ukraine "Igor
Sikorsky Kiev polytechnic institute"*

*M. Kyryliuk,
Master student of the Department of Economics and Entrepreneurship,
National technical university of Ukraine "Igor Sikorsky Kiev polytechnic institute"*

ENSURING FACTORS OF THE ENTERPRISE COMPETITIVE DEVELOPMENT IN MODERN CONDITIONS

Дана стаття присвячена дослідженню проблематики забезпечення конкурентоспроможного розвитку підприємства у розрізі ключових факторів впливу на реалізацію відповідного процесу у сучасних умовах. У рамках статті було досліджено сутнісні аспекти забезпечення конкурентоспроможного розвитку підприємницьких утворень, розглянуто їх функціональний та організаційний аспекти. Проведено аналіз та систематизовано основні фактори впливу на забезпечення конкурентоспроможного розвитку господарських суб'єктів за джерелом їх виникнення. Надана розлога характеристика ключовим факторам екзогенного (науково-технічні, фактори кон'юнктурного середовища та інституційно-правового середовища, фактори воєнної економіки та соціокультурні фактори) та ендогенного (техніко-технологічні, кадрові, інформаційні, інтелектуальні, фактори стратегічного менеджменту) впливу на досліджувані процеси. На основі визначеного спектру факторів впливу запропоновано напрямки вдосконалення існуючих підходів до забезпечення конкурентоспроможного розвитку вітчизняних підприємств.

This article is devoted to the study of the problems for achieving the enterprise competitive development in terms of key factors influencing the provision of this process in modern conditions. Within the framework of the article, the essential aspects of ensuring the competitive development of entrepreneurial entities were investigated, the functional and organizational aspects, which fully reflect the complex nature of the studied concept, were examined in detail. The author's definition of the concept of competitive development of an entrepreneurial entity is formulated. The analysis and systematization of the main influencing factors on ensuring the competitive development of economic entities by the source of their origin was carried out. A detailed description of the key factors of exogenous (factors of the external environment of functioning, characterized by a low degree of manageability and a high level of risk in the context of ensuring competitive development) and endogenous (factors that reflect the managed spectrum of the management activity effects for the enterprise within the limits of the relevant internal economic environment of

functioning) influence is given on the investigated processes. The endogenous factors of ensuring the competitive development of entrepreneurial entities in modern conditions include technical and technological factors, personnel factors, informational factors, intellectual factors and strategic management factors. Exogenous factors include scientific and technical factors, factors of the economic environment, factors of the institutional and legal environment, factors of the military economy, and socio-cultural factors. On the basis of the defined spectrum of influencing factors, a list of directions for the implementation of systemic measures to improve approaches to managing the competitive development of entrepreneurial entities in modern conditions is proposed, which comprehensively take into account the functional and process features of the formation of the enterprise competitive state and the corresponding influence of heterogeneous factors.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентоспроможність підприємства, підприємство, розвиток, конкурентоспроможний розвиток.

Keywords: competitiveness, enterprise competitiveness, enterprise, development, competitive development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні умови провадження підприємницької діяльності характеризуються динамічним розвитком конкурентних відносин, що реалізується у вимірі інноваційного зростання інтелектуалізованого типу, сприяючи загальному ускладненню економічних зв'язків, їх форм організації та відповідного інструментарію нарощення ефективності. Конкуренція за своєю економічною природою слугує засобом об'єктивної детермінації потреби в існуванні підприємницького утворення як генератора товарів чи послуг, які в свою чергу відповідають актуальним потребам споживачів. Таким чином, функціонування підприємства є похідною існуючої структури споживчих потреб; при цьому, конкурентний процес виступає у якості механізму оптимізації якісного складу ринкових гравців та

поліпшення відповідних характеристик товарної продукції. Означені умови інтенсифікують важливість конкурентного положення конкретного підприємства як первинного елемента реалізації його економічного потенціалу. Більш того, додатковим аспектом поглиблення порушеної проблеми є активні процеси кризового характеру, що спостерігаються у відповідному полієрархічному прояві (глобальному, національному, локальному), тим самим розширюючи управлінську площину діяльності у частині забезпечення конкурентоспроможного розвитку господарських утворень. Слід зауважити, що реалізація ефективних управлінських практик конкурентоспроможного розвитку є системним поняттям, охоплюючи питання планової діяльності на різних часових горизонтах, інформаційного моніторингу кон'юнктурних індикаторів специфічного та загального характеру, бенчмаркінгу ключових ринкових гравців тощо. Виходячи з цього, на сьогодні, актуалізується прикладна проблематика ідентифікації релевантної поточною умовам системи факторів впливу на ключові аспекти реалізації конкурентоспроможного розвитку підприємницьких суб'єктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики конкурентоспроможного розвитку підприємницьких суб'єктів знаходить своє пряме відображення у численних наукових розвідках вітчизняних вчених, що напряду пов'язане з активним розвитком конкурентних відносин, їх поглибленням та розширенням прикладних форм об'єктивізації. Широкого висвітлення у згаданих працях набули питання генези та семантичної характеристики понятійного апарату конкурентоспроможності підприємства, специфіки реалізації управлінської діяльності у розрізі відповідних функціональних аспектів та профільного інструментарію забезпечення ефективного менеджменту конкурентоспроможного розвитку. Варту відзначити низку науковців-економістів, праці яких заклали фундаментальний базис розробки теоретико-методичних та прикладних дослідницьких робіт у сфері дослідження конкурентоспроможності підприємницьких структур, зокрема Г. Азоєв, Ф. Бутинець, В. Геєць, Л. Демидова, О. Кузьмін, Н. Лепа, О. Марченко,

О. Мельник, М. Отенко, В. Павлова, В. Пономаренко, О. Романко, Т. Решетняк, О. Тридід, М. Чечетов, А. Чухно, С. Шиффман.

Тим не менш, попри наявність широкого теоретичного базису існуючих академічних досліджень у сфері конкурентоспроможного розвитку підприємств більш глибокого розвитку, доповнення та якісного осучаснення вимагають питання ідентифікації ключових факторів впливу на конкурентоспроможний розвиток господарських структур.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета даної статті полягає у аналізі та структурній систематизації факторів впливу на забезпечення конкурентоспроможного розвитку підприємницьких суб'єктів, формування відповідних напрямків вдосконалення існуючих управлінських механізмів досягнення ефективності даного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з першочергових завдань реалізації ефективної управлінської політики підприємницького утворення незалежно від конкретної функціональної сфери його діяльності є підтримка внутрішньо-господарських індикаторів сталості ендегенного середовища з метою превенції перспективних ризиків як оперативно-тактичного рівня деталізації, так і в рамках загального стратегування діяльності. В даному випадку проблематика конкурентного розвитку виступає рушійною силою оптимізаційних перетворень господарської структури стимулюючи відповідні поліпшувальні процеси.

Перш за все, слід зауважити, що у сучасній економічній науці відсутнє єдине формулювання та сутнісне трактування поняття конкурентоспроможності з відповідним обґрунтуванням його якісних характеристик як у розрізі суб'єктів мікрорівня, так і утворень локального та національного масштабів [1, с. 43].

Разом з тим, варто відзначити складність та комплексність поняття конкурентоспроможного розвитку підприємства, що характеризується широкою поліфункціональністю та мультидисциплінарністю, охоплюючи різні категорії управлінської та аналітичної діяльності. Доцільним є розгляд згаданого поняття у розрізі двох ключових аспектів – функціонального та організаційного.

Функціональний аспект полягає в якісному ототожненні конкурентного розвитку підприємницького суб'єкта із станом оптимальності використання ресурсних компонентів на кожній стадії функціонального управління, починаючи із залучення первинної сировини, закінчуючи процесом реалізації товарної продукції або послуги та її післяпродажним обслуговуванням. При цьому, оптимальний стан в даному випадку ідентифікується не лише за витратним критерієм, а й за критерієм відповідності кон'юнктурним очікуванням та структурним характеристикам актуальних споживчих потреб.

Організаційний аспект вбачає забезпечення конкурентоспроможного розвитку підприємницького суб'єкта в досягненні оптимальності процесного управління з позиції ефективності реалізації комплексу операцій у розрізі загального процесу, враховуючи конкурентні рівні відповідної процесної ефективності (бенчмаркінг).

Таким чином, інтегруючи означені аспекти, можна визначити конкурентоспроможний розвиток підприємницького утворення як процесну властивість підприємства до продукування товарів або послуг згідно актуальних потреб споживачів на основі перманентних процесів оптимізації внутрішніх організаційно-господарських процесів та функцій.

Слід зауважити, що ключовою детермінантою конкурентоспроможного розвитку підприємства в сучасних умовах є його здатність до ефективної адаптації та реалізації гнучких управлінських практик в умовах низької прогнозованості параметрів зміни середовища. В даному контексті, першочергову роль відіграє належна ідентифікація факторів впливу на конкурентоспроможний розвиток, які формують собою загальну спрямованість управлінських функцій. У рамках даного дослідження пропонуємо звернутися до традиційного підходу у диференціації факторів впливу відповідно до джерел їх виникнення, а саме розподілі на екзогенні та ендогенні.

Ендогенні фактори характеризують специфічні аспекти діяльності підприємства, що виникають у межах його внутрішньо-господарського середовища і володіють високим ступенем керованості з позиції управлінської

діяльності. Ключовими ендogenous факторами конкурентоспроможного розвитку підприємницького утворення можна визначити наступні:

1. Техніко-технологічні фактори визначають спроможність підприємства до організації ефективних процесів функціонування виробничого устаткування відповідно до рівня необхідного витратного та часового залучення. При цьому, сформована технічна та технологічна база має відповідати актуальним конкурентним практикам й функціонувати на засадах перманентних процесів поліпшення, починаючи з мікрополіпшень ініційованих технічними працівниками або персоналом середньої ланки, закінчуючи комплексним оновленням технічного забезпечення виробництва.

Важливим аспектом забезпечення конкурентоспроможного розвитку підприємства у частині техніко-технологічних факторів є досягнення високих показників якості вироблених товарів, що істотно ускладнюється в умовах значної зношеності устаткування вітчизняних підприємств та застосуванні неефективних практик виробничого менеджменту [2, с. 90].

2 Кадрові фактори визначають здатність підприємства до конкурентоспроможного розвитку у двох основних напрямках. По-перше, забезпечення високого компетентнісного рівня працівників релевантним за обсягом та складністю поставлених організаційно-виробничих завдань. По-друге, передбачає діяльність з культивування та підтримки сприятливого креативного середовища реалізації індивідуальних професійних якостей робітників на засадах інклюзивності, збалансованості матеріальних та нематеріальних чинників мотивації праці, їх справедливому розподілі.

3. Інформаційні фактори охоплюють проблематику побудови потужної аналітичної бази управління конкурентоспроможним розвитком підприємницького утворення, що в умовах розширення можливостей до збору цифрової інформації в перспективі надає значні комерційні переваги. Додатковим аспектом також виступає безпековий комплекс питань, що полягає в досягненні високого рівня захищеності інформаційних систем від несанкціонованих кібер-втручань.

4. Інтелектуальні фактори формують цільову спрямованість діяльності управлінського апарату на прискорення конкурентоспроможного розвитку за рахунок інтенсифікації усіх функціональних ланок підприємства, що має будуватися на принципах інноваційності, обґрунтованості, оптимальності та сталості основних процесних елементів.

5. Фактори стратегічного менеджменту визначають вплив сформованих стратегічних положень провадження основної діяльності підприємства у розрізі довгострокового виміру системи цілепокладання та дорожньої карти його реалізації. Сучасні форми стратегічного менеджменту конструюються на основі використання методів сценарного планування, що дозволяє ідентифікувати різномовірнісні варіації станів кон'юнктурного середовища та відповідну їм етапність управлінських дій у разі настання того чи іншого сценарію.

Окремо слід наголосити на важливості підтримки конкурентних рівнів фінансового стану підприємства з метою забезпечення стійкості його поточного функціонування та перспективних можливостей реалізації стратегічних цілей [3, с. 173].

Екзогенні фактори забезпечення конкурентоспроможного розвитку підприємства визначають площину процесів та явищ, які знаходяться поза межею керованості з боку господарського утворення й виникають у зовнішньому середовищі його функціонування. До даної групи факторів віднесемо:

1. Науково-технічні фактори формують специфічний спектр впливів пов'язаних з еволюцією техніко-технологічної та управлінської бази реалізації діяльності підприємства за рахунок активного розвитку наукових досліджень та їх комерціалізованих форм – інновацій. Врахування відповідних факторів здійснюється шляхом забезпечення постійного моніторингу актуальних новацій технологічного ринку та пошуку можливостей до імплементації відповідних заходів на базі підприємницького утворення.

2. Фактори кон'юнктурного середовища грають визначальну роль у формуванні потенціалу конкурентоспроможного розвитку, охоплюючи процеси трансформації споживчих потреб, актуальні ринкові тренди, специфіку

організації ціноутворення, загальну динаміку ключових макроекономічних показників тощо. Даний комплекс факторів істотно впливає на вибір стратегічних напрямків діяльності, конкретного інструментального забезпечення підтримки конкурентоспроможного стану, перспективи реалізації оптимізаційних або поліпшувальних заходів.

3. Фактори інституційно-правового середовища детермінують законодавчі засади конкурентного функціонування господарської структури, починаючи з базових правових можливостей та обмежень конкретної організаційної форми підприємства, закінчуючи, специфічними особливостями галузевого регулювання діяльності.

4. Фактори воєнної економіки. Виокремлення даної групи факторів, обумовлене актуальністю питань забезпечення конкурентоспроможного функціонування підприємницьких структур в умовах повномасштабної війни. Вплив факторів воєнної економіки виявляє себе, з одного боку, у виключно безпековому вимірі функціонування підприємств (забезпечення фізичної безпеки персоналу, основних засобів, організація релокації тощо) [4, с. 100], а з іншого у частині сприятливості економічного середовища, що в умовах війни характеризується активними інфляційними процесами, ускладненням логістики, обмеженості доступу до територій, що перебувають в тимчасовій окупації і т.д., що у своїй сукупності обмежує потенціал конкурентоспроможного розвитку підприємства.

Підтвердженням важливості врахування даних факторів є аналітичні дані [5] орієнтовних показників рівня збитків завданих військовою агресією проти України, що у 2023 році зрости до рівня 543-600 млрд дол, для прикладу, за період повномасштабної війни підприємницький сектор зазнав прямих збитків у розмірі 2 921 млн дол.

5. Соціокультурні фактори охоплюють собою процеси та явища культурно-етичного характеру, знаходячи своє відображення в актуальних тенденціях розвитку масової культури, особливостях організації комунікації, специфічних етнічних або вікових рисах взаємодії з цільовими групами

споживачів, доречності застосування тих чи інших маркетингових інструментів, публічність підприємства у частині соціально відповідального функціонування.

Таким чином, сформована система факторів описує найбільш вагомі аспекти впливу внутрішніх та зовнішніх за своїм походженням процесів та явищ у контексті забезпечення конкурентоспроможного розвитку підприємства в сучасних умовах.

Проведення ефективних управлінських практик у частині забезпечення конкурентоспроможного розвитку господарського суб'єкта потребує належної адаптації його основних процесних та функціональних складових до актуальних факторів впливу на відповідні процеси. Виходячи з цього пропонуємо сформулювати перелік перспективних управлінських напрямків націлених на вдосконалення систем забезпечення конкурентоспроможного розвитку підприємства, базуючись на ідентифікованому спектру факторів впливу:

- пріоритезація ринкового розвитку підприємницької структури у частині споживчих сегментів, асортиментних позицій, географії постачання та збуту тощо;

- проведення витратної оптимізації шляхом комплексного аудиту ключових статей витрат, сприяння активізації ініціативної діяльності працівників щодо розробки та імплементації мікрополіпшень;

- розробка гнучкої політики ціноутворення, здатної забезпечити необхідні рівні прибуткових надходжень в умовах скорочення купівельної спроможності цільових сегментів попиту;

- стандартизація діяльності підприємства відповідно до сучасних практик функціонування соціально відповідальних ринкових акторів, розробка нефінансових форм звітності [6, с. 35];

- забезпечення релевантності цінових та якісних параметрів товарної продукції, забезпечуючи отримання збалансованих переваг для підприємства, уникаючи негативних екстернальних ефектів [7, с. 8];

- провадження прогресивного ризик-менеджменту з метою прогнозування та реалізації проактивних заходів щодо попередження кризових явищ логістики

постачань, інформаційної безпеки та загалом низькопрогнозованих подій, пов'язаних з факторами воєнної економіки;

— пошук можливостей до імплементації інтелектуалізованих підходу в управлінні підприємницьким утворенням за ключовими функціональними ланками [8, с. 255];

— підтримка соціально відповідального функціонування підприємства, як з позиції управління внутрішніми процесами, так і щодо публічної комунікації із зовнішнім середовищем з врахуванням особливостей воєнного часу.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що реалізації ефективних засад управління конкурентоспроможним розвитком підприємницького утворення в сучасних умовах потребує комплексного врахування відповідного спектру впливових факторів та реалізації системних заходів у частині процесної оптимізації техніко-технологічної, витратної, організаційної складових, впровадженні інтелектуалізованих форм управління, планомірного оновлення виробничої інфраструктури, перманентного моніторингу та адаптації до мінливих умов зовнішнього кон'юнктурного середовища.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. В результаті проведеного дослідження було здійснено детальний аналіз та структурну систематизацію ключових факторів, що чинять вплив на забезпечення конкурентоспроможного розвитку підприємницьких утворень. Виокремлено дві ключових групи факторів відповідно до джерела їх виникнення. Надано розлогу характеристику ендогенних (техніко-технологічні, кадрові, інформаційні, інтелектуальні, фактори стратегічного менеджменту) та екзогенних (науково-технічні фактори, фактори кон'юнктурного середовища, фактори інституційно-правового середовища, фактори воєнної економіки, соціокультурні фактори) факторів забезпечення конкурентоспроможного розвитку господарських структур. Запропоновано перелік напрямків системних заходів щодо вдосконалення підходів в управлінні конкурентоспроможним розвитком підприємницьких утворень в сучасних умовах.

Перспективними напрямками подальших досліджень у рамках порушеної проблематики є розробка комплексних систем забезпечення ефективного управління конкурентоспроможним розвитком господарюючих суб'єктів, формування відповідного прикладного та методичного інструментарію.

Література

1. Кишакевич Б. Ю., Демедюк Б. Т., Волинський О. Ю. Конкурентоспроможність підприємства: економічна сутність та еволюція поглядів. *Економічний простір*. 2023. № 186. С. 40-43.
2. Koshchii O. Production of quality products as the basis of ensuring competitiveness of the enterprise. *Economic Journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*. 2022. № 32. С. 86-93.
3. Кравчук Б., Лазоренко Т. Фактори забезпечення конкурентоспроможності підприємства. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 6 (67). С. 167–174.
4. Тульчинська С. О., Солосіч О. С. Концептуальні засади забезпечення економічної безпеки підприємництва в умовах воєнного стану. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2022. № 3 (79). С. 97–102. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/5075>. (дата звернення 06.12. 2023).
5. Прямі збитки, нанесені інфраструктурі України в ході війни, складають майже \$63 млрд. *Kyiv School of Economics*. 2023. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-naneseni-infrastrukturi-ukrayini-v-hodi-viyni-skladayut-mayzhe-63-mlrd>. (дата звернення 06.12. 2023).
6. Будько О. В., Галатов Б. М. Вплив корпоративної соціальної відповідальності на конкурентоспроможність підприємства. *Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету*. 2021. № 2 (3). С. 31-38.
7. Виноградова О. В., Асан А. Ж., Чарна О. О. Конкурентоспроможність підприємства як одна зі стратегічних цілей підприємства. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*, 2021. № 3. С. 4-11.
8. Tulchynska S. O., Solosich. O. S. Intellectual economy as an imperative for the development of systems for ensuring the economic security of economic entities. *Економічний вісник Державного вищого навчального закладу «Український державний хіміко-технологічний університет»*. 2023. №1. С. 247-257.

References

1. Kyshakevych, B. Yu., Demediuk, B. T. and Volyns'kyj, O. Yu. (2023), "Enterprise competitiveness: economic essence and evolution of views", *Ekonomichnyj prostir*, vol. 186, pp.40-43.
2. Koshchii, O. (2022), "Production of quality products as the basis of ensuring competitiveness of the enterprise", *Economic Journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*, vol. 32. pp. 86-93.
3. Kravchuk, B. and Lazorenko, T. (2020), "Factors ensuring the competitiveness of the enterprise", *Halyts'kyj ekonomichnyj visnyk*, vol. 6 (67), pp. 167-174.
4. Tul'chyns'ka, S. O. and Solosich, O. S. (2022), "Conceptual principles of ensuring the economic security of enterprises under the conditions of martial law ", *Naukovyj pohliad: ekonomika ta upravlinnia*, [Online], vol. 3 (79), pp. 97–102. available at: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/5075>. (Accessed 06 December 2023).
5. The official site of Kyiv School of Economics (2023), "Direct damage caused to the infrastructure of Ukraine during the war amounts to almost \$63 billion", available at: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-naneseni-infrastrukturi-ukrayini-v-hodi-viyni-skladayut-mayzhe-63-mlrd>. (Accessed 06 December 2023).
6. Bud'ko, O. V. and Halatov, B. M. (2021), "The influence of corporate social responsibility on the competitiveness of the enterprise", *Ekonomichnyj visnyk Dniprovs'koho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu*, vol. 1 (3), pp. 31-38.
7. Vynohradova, O. V., Asan, A. Zh. and Charna, O. O. (2021), "Enterprise competitiveness as one of the strategic goals of the enterprise", *Ekonomika.Menedzhment.Biznes*, vol. 3, pp. 4-11.
8. Tulchynska, S. O., Solosich, O. S. (2023), "Intellectual economy as an imperative for the development of systems for ensuring the economic security of economic entities", *Ekonomichnyj visnyk Derzhavnoho vyschoho navchal'noho zakladu «Ukrains'kyj derzhavnyj khimiko-tekhnologichnyj universytet»*, vol. 1, pp. 247-257.

Стаття надійшла до редакції 09.12.2023 р.